

A történelmi Torontál vármegye Alibunári járásának települései a statisztikai adatok tükrében – egykor és most

Előszó

Torontál vármegye a történelmi Magyarország 63 vármegyéje¹ közül 1910-ben a negyedik legnagyobb kiterjedésű vármegyének számított.² Területe 9903 km² volt. Ugyanakkor a vármegyéhez „kötődött” a tőle független – azzal közjogi értelemben azonos jogállással rendelkezett – Pancsova (Панчево/Pančevo) törvényhatósági jogú város, amelynek területe 113 km²-t tett ki. A dualizmus korában (1867–1918) a Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal is elkülönítette a vármegyék és a törvényhatósági jogú városok értékeit. Pancsova törvényhatósági jogú város statisztikai adatait – Torontál vármegye mellett – külön közölték, Nagybecskerek (Зрењанин/Zrenjanin) és Nagyikinda (Кикинда/Kikinda) rendezett tanácsú városok értékeit azonban végül a tizennégy járás adataival összesítették.

A történelmi Torontál vármegye az 1910. évi magyar népszámlálás idején két rendezett tanácsú városra (Nagybecskerek, illetve Nagyikinda) és 14 járásra – ezeken belül 210 településre – tagolódott. A járasok egyike volt a tíz telepü-

lésnek otthont adó Alibunári járás, amely jobbára románok és szerbek, kisebb részben pedig szlovákok által lakott térség volt.

Torontál vármegye határai Szegedtől a mai szerb fővárosig, Belgrádig (Београд/Beograd), hosszasan elnyúló, lapályos síkvidéken húzódtak, ahol csak a Deliblat homokbuckái képeztek jelentősebb „magaslatot”. A táj egyhangúsága ellenére a térség az ország egyik „éléstára” volt. Gabonánövények (búza, zab, árpa), különösen kukorica („tengeri”) termesztésére kiválóan alkalmas vidék.

I. Az Alibunári járás és települései

Az Alibunári járás a történelmi Torontál vármegye – 1878 és 1918 között fennálló – tizennégy egykori járasa³ közül – az 1910. évi magyar népszámlálás „eszmei időpontjában” – a harmadik legkisebb kiterjedésű közigazgatási egység volt. Területe: 91 491 katasztrális hold (526,53 km²). Ennél az értéknél csak a Csenei, valamint a Perjámosi járasok területe volt kisebb. Az Alibunári járás Torontál vármegye területének 5,3%-át foglalta el.

¹ Közvetlenül a trianoni békeszerződés aláírását megelőzően a Magyar Szent Korona országainak területe 325 411 km² volt. A legnagyobb „alkotóelem”, a Magyar Királyság területe 282 849 km² kiterjedésű volt. A Magyar Királyság 63 vármegyét és 26 törvényhatósági jogú várost ölelt fel. A második alkotórész a Magyar Szent Korona országainak sorában Horvát–Szlavónország volt. Területe 42 541 km²-t tett ki. Területén nyolc vármegye és négy törvényhatósági jogú város helyezkedett el. A harmadik „közjogi alkotóelem” a „corpus separatum”, vagyis „Fiume város és kerülete” volt. Ezt a 21 km² kiterjedésű, speciális jogállású közigazgatási egységet szokták a „laikusok” tévesen a 64. magyar vármegyének tekinteni. EDELÉNYI-SZABÓ DÉNES: *Magyarország közjogi alkotórészeinek és törvényhatóságainak területváltozásai. Különlenyomat a „Magyar Statisztikai Szemle” 1928. (VI.) évfolyamából.* Hornyánszky Viktor Részvénytársaság, Magyar Királyi Udvari Könyvnyomda, Budapest, 1928, 5. p.

² Ha a vármegyék és a hozzájuk kötődő törvényhatósági jogú városok területét összesítjük – habár nem szokás –, akkor Torontál vármegye az ötödik helyre szorul vissza a képzeletbeli rangsorban. Ennek oka, hogy a szomszédos Bács-Bodrog vármegye (8834 km²) és a hozzá egykoron kötődött négy törvényhatósági jogú város (Baja: 87 km², Szabadka: 974 km², Újvidék: 159 km², illetve Zombor: 308 km², összesen 1528 km²) együttes területe (10 362 km²) meghaladta Torontál vármegye és Pancsova „összevont” területét (10 016 km²).

³ Torontál vármegye a trianoni békeszerződés aláírásáig (1920. június 4.) jogilag fennálló 14 járasát 1878-ban létesítették, miután előbb a határőrvidék bizonyos részeit, utóbb pedig az ún. *Nagyikindai kiváltságos kerület* területét olvasztotta magába Torontál vármegye. A vármegye területén utolsóként létrehozott két járás az Alibunári és a Párdányi járasok voltak. HARASZTHY LAJOS: *Torontál vármegye története 1867-től.* In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 488. p.

Az Alibunári járás – az 1880 és 1910 közötti magyar népszámlálások adatai szerint – tíz nagy községet ölelt fel, ezek: a járás székhelye, Alibunár, továbbá Ferdinándfalva, Iloncz, Kevedobra, Keviszöllös, Kismargita, Petre, Számos, Újsándorfalva és Végszentmihály.

Az egykori Alibunári járás települései csak 1873-ban, a katonai határőrvidék „polgárosításakor” váltak a történelmi Torontál vármegye részeivé. Az egykori Alibunári járást viszont csak 1878-ban szervezték meg az előbbieken említett tíz településből.

A Bánság teljes területe előbb katonai, majd – Mária Terézia magyar és cseh királynő (1740–1780) német-római császárné (1745–1765) döntése értelmében – 1751 és 1778 között katonai és polgári igazgatás alá került. Mária Terézia 1778-ban ünnepélyes esküt tett arra, hogy a *Temesi Bánság* („*Temeschwarer Banat*”) területét visszaadja Magyarországnak számára, és ott engedélyezi a magyar vármegyei közigazgatás bevezetését. A Bánság területén – 1779-ben – az alábbi közigazgatási egységek léteztek, illetve alakultak meg:

1. Krassó vármegye, Lugos (Lugoj) székhellyel és 223 településsel;
2. Temes vármegye, Temesvár (Timișoara) székhellyel és 177 településsel;
3. Torontál vármegye, Nagybecskerek (Зренинин/Zrenjanin) székhellyel és 118 településsel, valamint
4. az Udvari Haditanács („*Hofkriegsrat*”) alá tartozó határőrvidék (1779–1873).⁴

A bánsági határőrvidék alapjait már a 18. század elején kiépítették. A megszüntetett tiszai és marosi határőrvidékek területéről 1750 körül elvándorolt szerbek jelentős része az ún. *Nagykikindai kiváltságos kerületben*,⁵ illetve a Bánság déli részein tovább folytathatta katonáskodó

életmódját. A „bánsági végvidék” területe előbb – (1766/1769) 1779 és 1838 (1845) között – két, majd – 1838 (1845) és 1873 között – három részre tagolódott:

- német-bánsági határőrezred, Pancsova (Панчево/Pančevo) székhellyel, továbbá
- oláh-illír bánsági határőrezred, Karánsebes (Caransebeș) székhellyel.

Az előbbieken említett két ezred bizonyos területeiből 1838-ban létesítették – a két ezred között földrajzilag elhelyezkedő – ún. *illír-bánsági zászlóalj* (1845-től ezredet), amelynek székhelye Fehértemplom (Бела Црква/Bela Crkva) városa volt.⁶

Az illír-bánsági zászlóalj felállításakor (1838. november 1.) Alibunár, Keviszöllös, Újsándorfalva és Végszentmihály – akárcsak Nagykárolyfalva és Temesmiklós – az új zászlóalj első századát alkották, Alibunár központtal. Majd 1845-ben, az ún. *illír-bánsági határőrezred* felállításakor, a további hat település is az új ezred része lett. (Megjegyzés: A tíz helység korábban a német-bánsági határőrezred területéhez tartozott.)

A közigazgatási átszervezéskor (1845) az első század települései lettek Kevedobra, Kismargita és Számos, a másodikhoz Ferdinándfalva, Iloncz és Keviszöllös, a harmadikhoz pedig Alibunár, Újsándorfalva és Végszentmihály tartoztak. Petre a negyedik század települése lett a később – 1873-ban – Temes vármegyéhez került Nagykárolyfalva (Банатски Карловац/Banatski Karlovac) és Temesmiklós (Николинци/Nikolinci) mellett.

Az első század székhelye („*Standort*”) Kevedobra, a másodiké Iloncz, a harmadiké Alibunár, a negyediké – ahová Petre tartozott – Nagykárolyfalva lett.

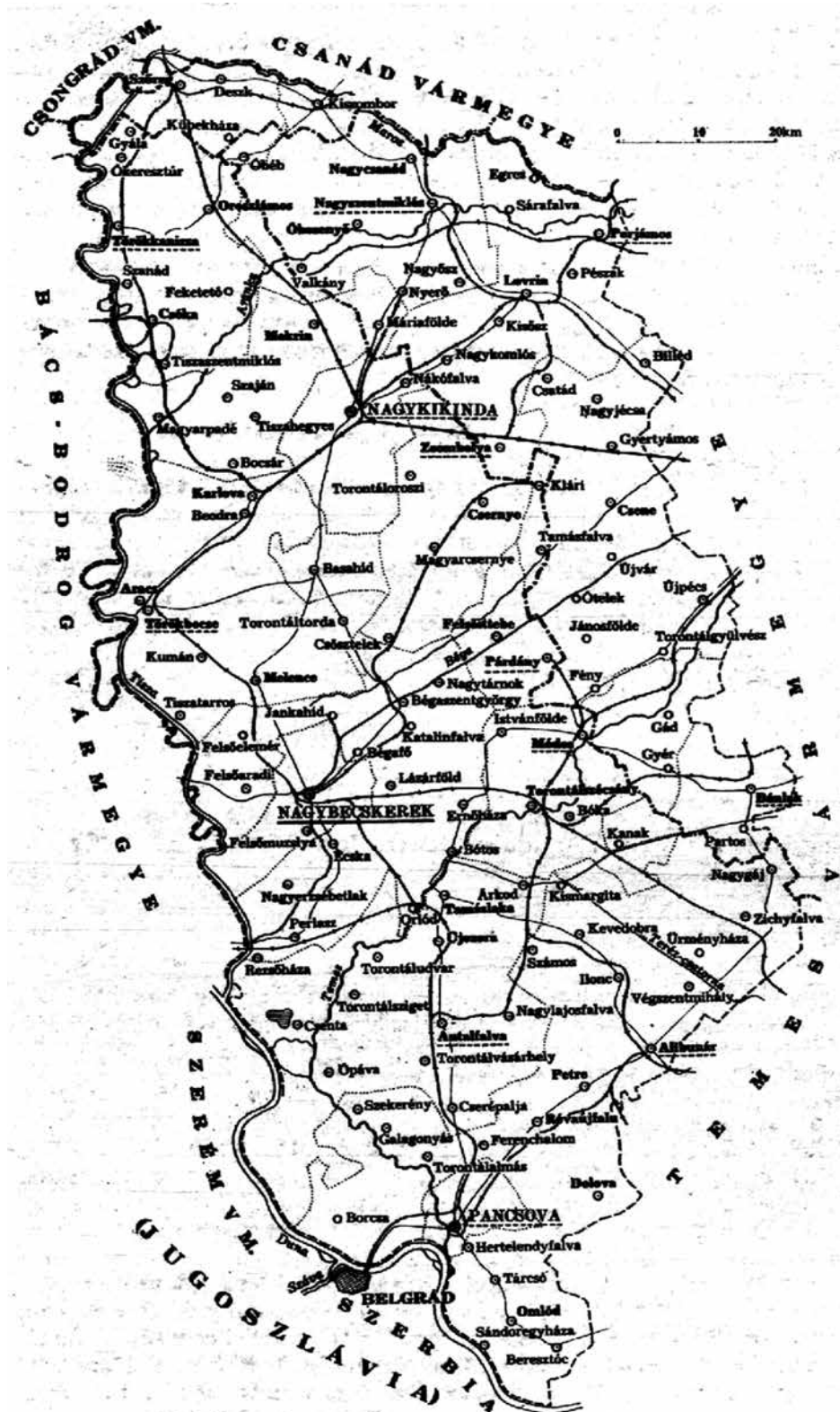
Az illír-bánsági határőrezred tizenkét századra („*Compagnie*”) és annak központjára („*Grenz-Comunität*”), Fehértemplomra (Бела Црква/Bela Crkva) tagolódott.

⁴ GYÉMÁNT RICHÁRD: *Nemzetiségi és felekezeti viszonyok a Bánság területén (különös tekintettel a 18. századi betelepítésekre)*. In: KATONA TAMÁS – KOVACSICSNÉ NAGY KATALIN – LACZKA ÉVA ZITA (szerk.): *Vavró István, a tudós és pedagógus: Ünnepi kötet dr. Vavró István professzor 80. születésnapjára*. Magyar Statisztikai Társaság; Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest–Győr, 2016, 27–39. pp.

⁵ A *Nagykikindai kiváltságos kerület* egy szerb önkormányzattal rendelkező, jórészt szerbek által lakott terület volt a Tisza folyó bal partján, Nagyikinda (Кикинда/Kikinda) központtal és annak környékén. A speciális jogállású terület fennállása 1774 és 1876 közé tehető. DIÓS ISTVÁN – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon IX. kötet (Meszr–Olt)*. Szent István Társulat, Budapest, 2004, 212. p., GYÉMÁNT RICHÁRD: *Nemzetiségi és felekezeti viszonyok a Nagyikindai Kiváltságos Kerületben*. In: HOMOKI-NAGY MÁRIA (szerk.): *Forum. Acta Juridica et Politica*. 1. szám, Szeged, 2014, 69–97. pp.

⁶ FÉNYES ELEK: *Magyarországnak, 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben. VI. kötet, Katonai Végvidék*. Trattner-Károlyi tulajdona, Pest, 1840, 200–206. pp.

A történelmi Torontál vármegye egykori területe (1910) a délszláv-román határkorrekció után (1924)⁷

Forrás: Magyarország régi térképeken: http://hungary-maps.myhunet.com/images_content/vm54.jpg
(Letöltés ideje: 2017. január 31.)

⁷ A térképen szereplő Jugoszlávia kifejezés csak 1929. október 3-án lett hivatalosan az ország neve. Addig a délszláv államot Szerb-Horvát-Szlovén Királyságnak hívták. JUHÁSZ JÓZSEF: *Volt egyszer egy Jugoszlávia. A délszláv állam története.* Aula Kiadó, Budapest, 1999, 59., 335., 337. pp.

Az Alibunári járás helységeinek névváltozásai (1880–1910)

	Népszámlálás			
	1880	1890	1900	1910
1.	Alibunár	Alibunár	Alibunár	Alibunár
2.	Ferdinandsfalva	Ferdinándfalva	Ferdinándfalva	Ferdinándfalva
3.	Ilanca	Ilánca	Ilánca	Illoncz
4.	Dobricza	Dobricza	Dobricza	Kevedobra
5.	Szelleus (Szöllös-)	Kevi-Szöllös	Keviszöllös	Keviszöllös
6.	Margitticza	Kis-Margita	Kismargita	Kismargita
7.	Petrovoszelló	Petrovoszello	Románpetre	Petre
8.	Számos	Számos	Számos	Számos
9.	Sándorfalva	Sándorfalva	Sándorfalva	Újsándorfalva
10.	Szent-Mihály	Vég-Szent-Mihály	Végszentmihály	Végszentmihály

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Az 1910. évi magyar népszámlálás anyanyelvi adatsorai szerint – 14 982 fővel (51,1%) – a románság alkotta az abszolút többséget. Négy településen, Alibunárban, Keviszöllösön, Petrén és Végszentmihályon képzett domináns népelemet. A románság mögött – 11 793 fővel (40,3%) – a szerbség volt a második legjelentősebb népcsoport. Településeik: Ferdinándfalva, Iloncz, Kevedobra, Kismargita és Számos voltak. A harmadik népcsoport – a románok és szerbek mögött számbelileg jóval elmaradva – a 988 főt (3,4%) számláló szlovákság volt.

Mindössze egy településen, Újsándorfalván képeztek többséget. Az egyéb anyanyelvűek száma 1529 fő (5,2%) volt. Döntő hányadukat a németek, illetve a magyarok tették ki.⁸ A járás települései anyanyelvi szempontból markánsan szétválaszthatók, a járás székhelye azonban kivételnek számított. Alibunár nagyközség jobbára román többségű volt, de jelentős számú szerb anyanyelvű személy is az otthonának vallotta. Ugyanakkor az Alibunári járás német és magyar anyanyelvű lakosainak jelentős hányada is a járás központjában élt.⁹

Az Alibunári járás anyanyelvi adatai (1869–1910)¹

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1869	A járás még nem létezett, a terület a katonai határőrvidék része volt, továbbá az 1869. évi magyar népszámlálás még nem kérdezte az anyanyelvi adatokat.								
1880	26 217	306	912	596	14 072	1	9241	182+907	
1890	28 645	466	922	665	15 491	1	25	10 829	246
1900	29 728	668	1035	824	15 493	–	21	11 519	168
1910	29 292	588	755	988	14 982	–	6	11 793	180

¹ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelentette. Az Alibunári járás esetében az első érték (182 fő) az egyéb hazai (172 fő) és az egyéb külföldi (10 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

⁸ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-Társulat nyomása, Budapest, 1912, 364–365. pp.

⁹ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-Társulat nyomása, Budapest, 1912, 364–365. pp.

A vallási statisztikai adatok tekintetében a járás lakói közül 26 745 fő (91,3%) vallotta magát a román és a szerb ortodox egyház tagjának. A válaszadók szinte kizárólag a románok és a szerbek közül kerültek ki. A többi történelmi egyház képviselőinek száma jelentősen elmaradt az ortodox hívek mögött. A római katolikus egyház tagjait – 1111 főt (3,8%) – főképp a magyarok és a németek képviselték, az ágostai hitvallású evangélikusokat – 912 fő (3,1%) – pedig a szlovákság soraiban kell keresnünk. Az egyéb felekezethez tartozók száma mindössze 524 főt (1,8%) számlált.

gyarul, ezáltal messze kiemelkedett a román és szerb anyanyelvű falvak sorából.¹⁰

Az írni és olvasni tudás statisztikája tekintetében az Alibunári járás szintén elmaradást mutat. A járás területén mindössze 13 028 fő – a népesség 44,5%-a – tudott írni és olvasni. Az Alibunári járás az írni és olvasni tudás tekintetében is az utolsó helyen végzett a járások „rangsorában”, azonban itt kevésbé szignifikáns a lemaradás. Az utolsó előtti – a 13. – helyen álló törökbecsei járás népességének mindössze 44,8%-a tudott írni és olvasni. Az írni és olvasni tudás statisztikája kapcsán a tíz helység közül ismét a szlovák

Az Alibunári járás vallási adatai (1869–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1869	A járás még nem létezett, a terület a katonai határőrvidék része volt.						
1880	26 217	1195	24 267	637	24	83	11
1890	28 645	1269	26 506	611	48	64	147
1900	29 728	1460	27 101	844	112	89	122
1910	29 292	1111	26 745	912	73	106	345

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Beszédes adat, hogy az Alibunári járás területén 1910-ben mindössze 2367 fő, azaz a teljes népesség 8,1%-a beszélt magyarul. Az 1910. évi magyar népszámlálás szerint a történelmi Torontál vármegye tizennégy járása közül itt figyelték meg a legkedvezőtlenebb értéket, vagyis a „Magyarul beszélni tud?” kérdésre itt válaszoltak a legkevesebben „Igen”. Csak érdekességként jegyezzük meg, hogy a szomszédos – jobbra szlovákok, illetve szerbek, valamint kisebb részben románok és magyarok által lakott – Antalfalvai járás népességének 19,3%-a beszélt magyarul. Ha megvizsgáljuk a járások „rangsorát”, akkor ezzel az értékkel, az Alibunári járás előtt, az utolsó előtti helyen végzett. Elgondolkodtató, hogy az evangélikus szlovákok által lakott Újsándorfalván a népesség 30,3%-a beszélt ma-

anyanyelvűek által lakott Újsándorfalva mutatta a legkedvezőbb értéket.¹¹

A trianoni békeszerződés az egykori Alibunári járás teljes területét elvette Magyarországtól. A térség egészében a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság, majd 1929-től Jugoszlávia része lett. Napjainkban a terület Szerbiához tartozik.

II. Az egykori Alibunári járás településének főbb anyanyelvi, vallási, illetve népesedéstörténeti adatai

II. 1. Alibunár, a járás székhelye

Alibunár (németül: *Alisbrunn*, románul: *Alibunar*, szerbül: *Алибунар/Alibunar*) a történelmi Torontál vármegye egykori Alibunári járá-

¹⁰ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912, 365., 373 pp.

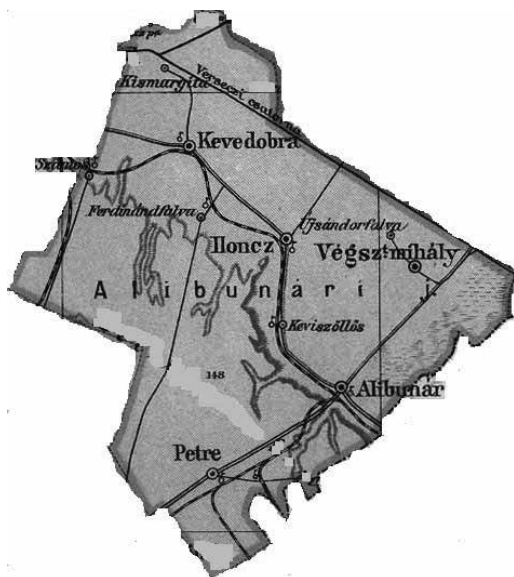
¹¹ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912, 365., 373. pp.

A magyarul beszélni, illetve az írni és olvasni tudó népesség száma és aránya településenként (1910)

Település	„Magyarul beszélni tud”		„Ír és olvas”	
	Fő	%	Fő	%
Alibunár	705	15,7	2111	46,9
Ferdinándfalva	139	9,6	671	46,2
Iloncz	176	5,5	1489	46,9
Kevedobra	347	11,7	1321	44,4
Keviszöllős	111	4,2	1203	45,2
Kismargita	70	6,1	499	43,6
Petre	362	6,2	2174	37,2
Számos	69	2,8	1249	50,6
Újsándorfalva	297	30,3	643	65,7
Végszentmihály	91	2,2	1668	40,7
Összesen	2367	8,1	13 028	44,5

Forrás: A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912, 365., 373. pp.

Az Alibunári járás térképe

Forrás: KOGUTOWICZ MANÓ: *Torontál vármegye térképe. Kiadatott a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Minister úr megbízásából.* Kiadja a Magyar Földrajzi Intézet r.t., Budapest, 1905 – alapulvételeivel saját szerkesztés.

sának székhelye volt. Neve, „Ali Bunár”, annyit jelent, hogy „Ali forrása, kútja”, az elnevezés a településen egykor állt „víznyerő helyre” utal.¹²

A helységet feltehetően a török hódoltság idején alapították. A település már 1695-ben létezett, mert a feljegyzések szerint II. Musztafa török szultán (1695–1703) itt pihent meg seregével, úton Lippa (Lipova) felé. A törökök kiűzésének idején az 1717. évi kincstári összeírás szerint a településen 32 lakott ház állt. Az 1723/1725. évi gróf Mercy-féle térképen is a lakott helyek között tüntették fel. A térségben románok és szerbek telepedtek le.

Az 1848/1849. évi forradalom és szabadságharc idején Damjanich János (1804–1849) honvéd tábornok, 1848. december 12-én 2500 katonájával fényes győzelmet aratott Alibunárnál a Stevan Šupljikac (1786–1848) szerb vajda, illetve császári tábornok vezérlete alatt álló szerb felkelőkön. Az ütközet egyike volt a szabadságharc legvéresebb csatáinak; a szerbek 400-500 főt, a magyarok alig száz katonát veszítettek.¹³ Az

¹² KOVAČEVIĆ, STEVAN: *Gradovi Srbije u slici i reči.* Beogradska knjiga, Beograd, 2010, 17. p.

¹³ OLCHVÁRY ÖDÖN: *A magyar függetlenségi harc 1848-1849-ben a Délvidéken.* A szerző sajátja. Nyomtatott Márkus Samu Könyvnyomdájában. Budapest, 1901, 105–107. pp.; BÁNLAKY JÓZSEF: *A Magyar Nemzet hadtörténelme. 21. kötet. Magyarország 1848/49. évi függetlenségi harcának katonai története. II. A téli hadjárat Jellacsics bán betörésétől az osztrák támadó hadjárat megindításáig (1848. évi szeptember elejétől december közepéig). IX. fejezet. A bács-bánsági események a magyar csapatok kivonulásáig, 1849. január végéig. Országos Széchényi Könyvtár. Magyar Elektronikus Könyvtár. <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0021/2111.html> (Letöltés ideje: 2019. április 4.)*

összecsapás alatt a helység lángba borult, és ekkor égett el a két – a szerb, illetve a román – ortodox egyház irattára is.

Nemcsak a környék, hanem a település lakói is jobbára románok és szerbek voltak. A bánági határőrvidék szervezésekor a határőrök birtokába került, és a határőrvidék feloszlásáig (1873) századszékhely maradt.¹⁴ Előbb, 1838 és 1845 között az *illír-bánági zászlóalj* („*Illyrisch-Banater Bataillon*”) első századának, majd 1845 és 1873 között az *illír-bánági határőrezred* („*Illyrisch-Banater Regiment*”) harmadik századának székhelye volt.¹⁵ Alibunárt a katonai határőrvidék feloszlásakor, 1873-ban Torontál vármegyéhez sorolták, majd az egykori dobriiczai („*Dobriczaer Compagnie*”), ilonczai („*Ilancaer Compagnie*”) és alibunári századokból („*Alibunarer Compagnie*”), valamint Petrovoszello (Petre) helységeiből – 1878-ban – kialakított Alibunári járás székhelye lett.

szony (*Adormirea Maicii Domnului*) tiszteletére felszentelt román ortodox templomát 1897-ben építették. Ünnepnapiját augusztus 15-én tartják. Liturgikus nyelve a román.

A szerbek a szerb ortodox egyház hívei. Barokk stílusú szerb ortodox templomukat 1796-ban építették, és 1798. április 25-én szentelték fel *Gyümölcsoltó Boldogasszony*¹⁶ (*Светих Благовести/Svetih Blagovesti*) tiszteletére. Ünnepnapiját a pravoszláv liturgia szerint április 7-én tartják.¹⁷ Liturgikus nyelve a szerb. A templom ikonostázának egy részét 1856-ban Živko Petrović, másik részét – 1890 és 1891 között – Petar Dragić festette. A településen egy szerb ortodox kápolna is található, amelyet 1936-ban építettek.

Alibunár – elenyésző számú – német lakossága idővel teljesen „eltűnt”. A kisszámú magyar közösség viszont továbbra is a római katolikus

Alibunár nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)^{II}

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	4050	25	294	19	2405	–	1 141		33+133
1890	4322	68	335	8	2624	1	3	1247	36
1900	4628	189	427	9	2710	–	9	1219	65
1910	4503	267	335	15	2717	–	1	1166	2

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

^{II} Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelentette. Alibunár esetében az első érték (33 fő) az egyéb hazai (30 fő) és az egyéb külföldi (3 fő) anyanyelvűek adataiból állt össze.

Alibunár románsága, illetve a szerb lakosság az ortodox egyházhoz tartozik. A románság a román ortodox egyház híve, a *Nagyboldogasz-*

egyház tanításait követi. A Nagybecskereki Egyházmegye elektronikus honlapja szerint: „*Őnálló plébánia volt 1780-1804-ig. Utána Károlyfalvá-*

¹⁴ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912. 15–16. pp.

¹⁵ *Übersichts Carte des Illyrisch Banater Grenz Bataillons – Az Illír-Bánági 14. határezred áttekintő térképe*. 1838. Adatbázisforrás: *Hadtörténelmi Intézet és Múzeum. Hungaricana. Térképek*: <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/895/?list=eyJxdWVyeSI6JCJISUVSPSHIVEllaWVvYXJjaHktMTkpln0> (Letöltés ideje: 2019. április 2.), *Illyrischbanater Grenz-Regiment No. 14. – Az Illír-Bánági 14. határezred térképe*. 1860. Adatbázisforrás: *Hadtörténelmi Intézet és Múzeum. Hungaricana. Térképek*: <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/897/?list=eyJxdWVyeSI6JCJISUVSPSHIVEllaWVvYXJjaHktMTkpln0> (Letöltés ideje: 2019. április 2.)

¹⁶ „*Gyümölcsoltó Boldogasszony, március 25.: a megtestesülés, Isten Fiának Mária szűzi méhében történt fogantatásának ünnepe. Kilenc hónappal Jézus születése előtti nap, melyen Gábor főangyal megvitte Názáretbe Máriának a megtestesülés örömhírét.*” DIÓS ISTVÁN – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon IV. kötet (Gas–Hom)*. Szent István Társulat, Budapest, 1998, 434–436. pp.

¹⁷ *A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja*: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/alibunarsko-namesnistvo/alibunar/> (Letöltés ideje: 2019. április 4.)

Alibunár nagyközség vallási adatai (1880–1910)

Népszám- lálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	4050	324	3700	18	7	1	–
1890	4322	391	3902	12	10	2	5
1900	4628	534	4002	13	44	24	11
1910	4503	506	3884	28	20	38	27

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

hoz tartozott 1944-ig, majd Versechez 1970-ig, napját október 7-én tartják. Jelenleg – kisszámú végül Ürményházához. A második világháború hívőközösségével – Ürményháza (Јерменовци/ Jermenovci) leányegyháza (filiája).
után a németajkú hívek egy része külföldre me-

Alibunár etnikai adatai (1921–2011)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	3616	Nincs adat.						
1953	3811	186	Nincs adat	14	1 905	32	1505	169
1961	3705	162	Nincs adat.			13	1590	1940
1971	3951	107	Nincs adat.			20	1845	1979
1981	3803	99	Nincs adat.			14	1815	1875
1991	3738	66	7	44	1225	13	1929	454
2002	3431	61	7	46	960	11	2052	294
2011^{III}	3007	58	7	40	767	7	1837	291

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashke.org/>
(Letöltés ideje: 2019. április 3.)

^{III} A Szerb Statisztikai Hivatal hivatalosan eddig még nem közölte a 2011. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak településsoros eredményeit. Ennek ellenére felmérte azokat. Az 1991 és 2011 közötti népszámlálások esetében az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beleértendőek. A 2011. évi adatok forrása: Republički zavod za statistiku, Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közlője Tóth-Glemba Klára kisebbségkutató, az MTA külföldi köztestületi tagja.

nekült az ittmaradtak a kommunista terror áldozataivá váltak.”¹⁸ A helyi imaházat a Rózsafüzér Alibunár község (Општина Алибунар/Opština Alibunár) székhelye, Alibunár (Алибунар/

¹⁸ A Nagybecskereki Egyházmegye honlapja: <http://www.catholic-zr.org.rs/urmenyhaza/> (Letöltés ideje: 2019. április 10.)

¹⁹ Rózsafüzér Királynője („Regina Rosarii”), más néven az Olvasós Boldogasszony emléknapja. Római katolikus hálaünnep Szűz Mária közbenjárásáért, Isten segítségéért. Diós ISTVÁN – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon XI. kötet (Pob–Sep)*. Szent István Társulat, Budapest, 2006, 742–743. pp.

Alibunar) városi jellegű település népességének 33,2%-át (1496 fő) veszítette el 1910 és 2011 között. Ez a lélekszámopadás főképp a szocialista Jugoszlávia megszűnésétől, illetve a délszláv háború kirobbanásától (1991) figyelhető meg markánsan. A rossz gazdasági helyzet, a magas munkanélküliség, a megélhetési nehézségek, a „periférikus helyzet” mellett elsősorban a fiatal-ság elvándorlásával kell számolni. Alibunár mellett ez igaz az egykori járás többi településére is, ugyanakkor Alibunár községközpontként jobb helyzetben van, mint a környező települések.

Jelentős változások történtek az etnikai térszerkezet tekintetében is. A románság még a jugoszláv szocialista érában elveszítette többségi pozícióját. A 2011. évi szerbiai népszámlálás szerint a népesség 61,1%-a – azaz 1837 fő – vallotta magát szerb nemzetiségűnek. A szerbség – 1910 és 2011 között – 1166 főről 1837 főre (57,5%-kal) növelte népességszámát, ezzel szemben a korábban domináns románság 2717 főről 767 főre (71,8%-kal) zuhant vissza. A kis-számú német lakosság jóformán kiveszett a településről, valamint a magyarság száma is jelentősen csökkent, habár korábban sem képzett jelentős közösséget. A magyarság száma 1910 és 2011 között 267 főről 58 főre (78,3%-kal) apadt.

II. 2. Ferdinándfalva

Ferdinándfalva (németül: *Ferdinandsdorf*, románul: *Văliug*, szerbül: *Hoću Kozjak/Novi Kozjak*)

a történelmi Torontál vármegye egykori Alibunári járásának székhelyétől, Alibunártól északra elhelyezkedő település.

Ferdinándfalvát 1817-ben alapították, és feltehetően a trónörökös, a későbbi V. (Habsburg) Ferdinánd magyar király (1835–1848) tiszteletére nevezték el. A falu előbb a német-bánsági, majd illír-bánsági határőrezred – ilonczy századának – területéhez tartozott, majd 1873-ban a történelmi Torontál vármegye Antalfalvai járásához csatolták.²⁰ A település 1878-tól az újonnan létesített Alibunári járás települése lett.

A település nevét 1918 és 1947 között *Ferdin* alakban használták, majd 1951-től vette fel a *Novi Kozjak* nevet. A helység régebbi szerb neve, a *Ferdin* használata a szerb lakosság körében még napjainkban is előfordul. A helyiek az egykori „lótartással” magyarazzák a falu szerb nevének eredetét. A ló németül Pferd, a helyiek szerint ebből ered a falu régi, szerb neve. (Megnyugtató bizonyítékot erre az elméletre nem sikerült találnunk, inkább mint a „szájhagyomány” érdekességét jegyeztük meg.) A napjainkban használt hivatalos szerb elnevezés feltehetően a Macedóniában található Kozjak-hegységre utal, ahol a második világháború idején a német haderő és a jugoszláv partizánok véres harcokat vívtak egymással.²¹

Ferdinándfalva jobbára szerbek által lakott falu. Barokk stílusú szerb ortodox templomukat 1853-ban építették, és a *Szent Arkangyalok* –

Ferdinándfalva nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)^{IV}

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	1406	7	60	4	14	–	1275		1+45
1890	1453	32	51	3	4	–	1	1353	9
1900	1474	22	53	2	29	–	–	1366	2
1910	1451	29	15	–	9	–	1	1397	–

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

^{IV} Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb külföldi anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelentette.

²⁰ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 47–48. pp.

²¹ *Alibunár község honlapja*: <http://alibunar.org.rs/mdfa/lat/Gra%C4%91ani-i-naselja/Naselja/Novi-Kozjak.html> (Letöltés ideje: 2017. április 10.)

Szent Gábor – (Сабора Светих Арханђела/ Sabora svetih arhangela) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapját július 26-án tartják.²² A templom ikonostázát 1876-ban Ljubomir Aksentijević festette. A parókia épületét 1912-ben építették, a legkorábbi egyházi anyakönyvek 1778-tól maradtak fenn.

Ferdinándfalva napjainkban (2019) Alibunár község része. A 2011. évi szerb népszámlálás – akárcsak az 1910. évi magyar népszámlálás – szerint a település ortodox vallású, szerbek által lakott falunak tekintendő. Jelentősebb számban más népcsoportok – sem 1910-ben, sem 2011-ben – nem éltek a falu területén. Ennek ellené-

Ferdinándfalva nagyközség vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	1406	65	1328	6	4	3	–
1890	1453	57	1374	2	7	2	11
1900	1474	62	1395	3	7	4	3
1910	1451	32	1405	–	1	6	7

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Ferdinándfalva etnikai adatai (1921–2011)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	1441	Nincs adat.						
1953	1415	35	Nincs adat.	10	5	–	1351	14
1961	1428	33	Nincs adat.			2	1347	46
1971	1281	31	Nincs adat.			6	1160	84
1981	1170	18	Nincs adat.			6	1065	81
1991	997	6	–	15	59	2	877	38
2002	768	8	2	3	29	1	695	30
2011 ^v	636	5	Nincs adat.	Nincs adat.	17	Nincs adat.	551	Nincs adat.

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2019. április 3.)

^v A Szerb Statisztikai Hivatal hivatalosan eddig még nem közölte a 2011. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak településsoros eredményeit. Ennek ellenére felmérte azokat. Az 1991 és 2011 közötti népszámlálások esetében, az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beleértendőek. A 2011. évi adatok forrása: Republički zavod za statistiku, Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közlője Tóth-Glemba Klára kisebbségkutató, az MTA külhoni köztestületi tagja.

²² A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/alibunarsko-namesnistvo/novi-kozjak/> (Letöltés ideje: 2019. április 3.)

re a „fehér pestis”, a népességfogyás nagyon drasztikus változást mutat. Az 1910. évi magyar népszámlálás szerint még 1451 fő élt a faluban, 2011-ben már csak 636 fő vallotta otthonának. Ferdinándfalva 1910 és 2011 között népességének 56,2%-át, azaz 815 főt veszített el.

II. 3. Iloncz

Iloncz (németül: *Ilantsch*, románul: *Ilangea*, szerbül: *Иланџа/llandža*) a történelmi Torontál vármegye egykori Alibunári járásának székhelye-

vetően is lakott maradt. Az 1723/1725. évi gróf Mercy-féle térképen is – *Ilonza* néven – a lakott helyek között tüntették fel. A 18. század közepén mocsárlecsapolást, valamint töltésepítéseket folytattak itt az alibunári térség árvízvédelmi biztosítása végett. Majd a katonai határőrvidékhez csatolták, előbb a német-bánsági, majd az illír-bánsági határőrezred része lett. Az illír-bánsági határőrezred második századának székhelyeként Ferdinándfalva és Keviszöllős helységek tartoztak alá, egészen 1873-ig, amikor a katonai határőrvidék feloszlata után Torontál vármegye

Iloncz nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)^{VI}

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	2719	31	117	15	37	–	2422		13+84
1890	2914	30	89	7	32	–	1	2755	–
1900	3217	91	123	32	39	–	2	2916	14
1910	3173	71	75	44	23	–	–	2959	1

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

^{VI} Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelentette. Iloncz esetében az első érték (13 fő) az egyéb hazai (12 fő) és az egyéb külföldi (1 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

Iloncz nagyközség vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	2719	141	2534	24	4	16	–
1890	2914	98	2789	18	–	9	–
1900	3217	167	2963	48	12	13	14
1910	3173	103	2990	39	24	14	3

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

lyétől, Alibunártól északra elhelyezkedő település. A középkorban Keve vármegyéhez tartozó helység már 1385-ben, mint „egyházhas hely” volt ismert. A török hódoltság időszakában lakott volt, ahová szerbek telepedtek le. A török kiűzését kö-

gye Zichyfalvai járásába kebelezték be.²³ A települést 1878-ban az újonnan létrehozott Alibunári járásba sorolták át.

Az 1848/1849. évi forradalom és szabadságharc idején, 1848. október 13-án Iloncznál véres

²³ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912. 56. p.

csata bontakozott ki a magyar nemzetőrök és a szerb felkelők között, a harc a szerbek vereségével végződött. Az összecsapásban negyven helység. A „fehér pestis” itt is jelen van; a település 1910 és 2011 között népességének 55,2%-át, azaz 1751 főt veszített el.

Iloncz etnikai adatai (1921–2011)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	3132	Nincs adat.						
1953	2896	41	Nincs adat.	33	6	5	2777	34
1961	2926	34	Nincs adat.			9	2808	75
1971	2805	25	Nincs adat.			18	2636	126
1981	2426	18	Nincs adat.			15	2192	201
1991	2023	14	1	25	16	11	1478	478
2002	1727	12	–	17	14	9	1492	183
2011 ^{VII}	1422	17	Nincs adat.	8	15	5	1220	Nincs adat.

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2019. április 3.)

^{VII} A Szerb Statisztikai Hivatal hivatalosan eddig még nem közölte a 2011. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak településsoros eredményeit. Ennek ellenére felmérte azokat. Az 1991 és 2011 közötti népszámlálások esetében, az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beleértendők. A 2011. évi adatok forrása: Republički zavod za statistiku, Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közlője Tóth-Glemba Klára kisebbségkutató, az MTA külhoni köztestületi tagja.

szerb halt meg, ekkor rongálódott meg a helység pravoszláv temploma, valamint a tűzvész következtében 140 lakóház is.²⁴

Iloncz szerbségének barokk stílusú ortodox templomát 1793-ban építették, és *Szent Miklós* (Светог оца Николаја/*Svetog Oca Nikolaja*) tiszteletére szentelték fel. Ikonosztázát 1874 és 1875 között készítették. Ünnepnapját május 22-én tartják. A település határában található forrásnak a szerbek különleges gyógyerőt tulajdonítanak. A forrás fölé – 1928-ban – kis ortodox kápolnát emeltek, amelyet véglegesen csak 1974-ben fejeztek be.²⁵

Az Alibunár községhez tartozó Iloncz, akár csak a történelmi múltban, napjainkban is túlnyomóan az ortodox vallású szerbség által lakott

II. 4. Kevedobra

Kevedobra (németül: *Dobritz*, románul: *Dobrița*, szerbül: *Добрица/Dobrica*) a történelmi Torontál vármegye egykori Alibunári járásának székhelyétől, Alibunártól északra elhelyezkedő település.

A helység utóneve feltehetően a szerb „dobro”, azaz „jó” jelzőre utalhat. A falu előneve pedig feltehetően azt jelzi, hogy a középkorban Keve vármegye része lehetett. A település – *Dobravicza* néven – már a középkorban is ismert volt, ekkor Temes vagy Keve vármegyéhez tartozhatott. A török hódoltság alatt nem pusztult el.

A török kiűzésének időszakában (1716–1718) az 1717. évi kincstári összeírás 15 lakott házzal

²⁴ *Alibunár község honlapja*: <http://alibunar.org.rs/mdfa/lat/Gra%C4%91ani-i-naselja/Naselja/Ilandza.html> (Letöltés ideje: 2017. április 10.), *Ilandža – honlap*: <http://ilandza.rs/index.php/2012/07/30/cu-vel-suas-interpretaris-no-qui-tantas-2/> (Letöltés ideje: 2017. április 10.)

²⁵ *A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja*: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/alibunarsko-namesnistvo/ilandza/> (Letöltés ideje: 2019. április 3.)

jelölte. Az 1723/1725. évi gróf Mercy-féle térképen is a lakott helyek között tüntették fel, de nincs ez másképp az 1761. évi térképen sem.

A katonai határőrvidék részeként előbb a német-bánsági, majd az illír-bánsági határőrezred része lett. Utóbbinak szervezésekor az első század székhelyévé tette az osztrák adminisztráció. Kismargita és Számos helységek tartozott alá. A katonai határőrvidék polgárosításkor (1873) Torontál vármegye Zichyfalvai járásának része lett, majd 1878-ban az újonnan szervezett Alibunári járásba sorolták át.²⁶

A Kevesdobrán élő szerbek pravoszláv templomát 1802-ben építették, és 1806-ban *Urunk színeváltozása*²⁷ (Преображења Господњег/*Preobraženje Gospodnjeg*) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapiját – az ortodox liturgia szerint – augusztus 19-én tartják.²⁸ Liturgikus nyelve a szerb. A templom ikonosztázát 1852 és 1855 között Konstantin Danil festette. A templom mellett álló kápolnát 1935-ben létesítették. A település temetőjében található kápolnát 1938-ban építették, és *Szent György* (Свети Георгије/*Sveti Georgije*) tiszteletére szentelték fel. Ünnepe – a szerb ortodox egyházon belül – május 6-án (Đurđevdan) tartják.

Kevedobra nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)^{VIII}

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	2806	18	182	3	1167	1	1282		42+111
1890	3031	44	146	6	1038	–	1	1703	93
1900	2985	62	145	6	464	–	3	2303	2
1910	2976	55	114	5	173	–	–	2617	12

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

^{VIII} Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelentette. Kevedobra esetében az első érték (42 fő) az egyéb hazai (41 fő) és az egyéb külföldi (1 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

Kevedobra nagyközség vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	2806	187	2591	19	3	6	–
1890	3031	168	2830	8	18	6	1
1900	2985	162	2766	7	20	19	11
1910	2976	121	2796	17	12	20	10

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

²⁶ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 61. p.

²⁷ „Színeváltozás (gör. metamorfózis, lat. transfiguratio): 1. Jézus isteni dicsőségének felragyogása emberi testében még a feltámadás előtt a Tabor hegyén, a kenózis párja. A Szentírás a ~t nem Jézus Krisztus misztikus élményeként, hanem a tanítványoknak adott kinyilatkoztatásként írja le (Mk 9,2-7; Mt 17,1-9; Lk 9,28-36; 2Pt 1,16-18). Hatására megvilágosodott számukra Jézus rejtett isteni méltósága.” Az ünnepet a római katolikus egyház augusztus 6-án, a szerb pravoszláv egyház pedig augusztus 19-én tartja. DIÓS ISTVÁN – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon XIII. kötet (Szentl–Titán)*. Szent István Társulat, Budapest, 2008, 296–298. pp.

²⁸ A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/alibunarsko-namesnistvo/dobrica/> (Letöltés ideje: 2019. április 3.)

Kevedobra etnikai adatai (1921–2011)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	2666	Nincs adat.						
1953	2632	116	Nincs adat.	4	94	1	2369	48
1961	2617	113	Nincs adat.			4	2369	131
1971	2376	101	Nincs adat.			12	2114	149
1981	2006	117	Nincs adat.			14	1631	244
1991	1621	82	–	3	190	7	1288	51
2002	1344	81	–	2	177	6	1043	35
2011 ^{IX}	1076	49	Nincs adat.	Nincs adat.	54	4	872	Nincs adat.

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashke.org/>
(Letöltés ideje: 2019. április 3.)

^{IX} A Szerb Statisztikai Hivatal hivatalosan eddig még nem közölte a 2011. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak településsoros eredményeit. Ennek ellenére felmérte azokat. Az 1991 és 2011 közötti népszámlálások esetében, az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beleértendőek. A 2011. évi adatok forrása: Republički zavod za statistiku, Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közlője Tóth-Glemba Klára kisebbségkutató, az MTA külhoni köztestületi tagja.

Az Alibunár községhez tartozó Kevedobra az ortodox vallású szerbség egyik települése. Korábban, a 19. század végéig jelentősebb számú román közösség is élt a faluban, jelentős hányada feltehetően elvándorolt. Az 1880–1910. közötti magyar népszámlálások szerint kisszámú, római katolikus vallású, német közösség is ott-honának vallotta a falut, azonban a történelem viharaiiban – a németeket ért atrocitások következtében – „felszívódtak”. A napjainkban is túlnyomórészt szerbek által lakott falu a népességfogyással küzd. Száz év alatt – 1910 és 2011 között – 63,8%-kal (1900 fővel) csökkent a helység népességszáma.

II. 5. Keviszöllős

Keviszöllős (németül: *Selleusch*, románul: *Seleuş*, szerbül: *Cerneyul/Seleuš*) a történelmi Torontál vármegye egykori Alibunári járásának székhelyétől, Alibunártól északra elhelyezkedő település.

Keviszöllős – ahogy több település is az egykori Alibunári járás területén – középkori eredetű. Első alkalommal 1456-ban említette egy dokumentum az akkor Keve vármegyéhez tartozó települést. Ekkor Hunyadi Mátyás és László nagybátyjuk, Horogszegi Szilágyi Mihálynak adományozták a falut.²⁹

A török hódoltság időszakában a helység elpusztult. Az 1723/1725. évi gróf Mercy-féle térképen *Zellos* alakban mint lakatlan helyet tüntették fel. Benépesítése 1766-ban történt, amikor a kamara egykori tiszai és a marosi román határőröknek és családjainak adta át. A románok 1768 és 1774 között vándoroltak a falu területére. Majd előbb a német-bánsági, utóbb az illír-bánsági határőrezred területéhez tartozott. Az illír-bánsági határőrezred második századának egyik települése volt, és egészen 1873-ig az is maradt. Ebben az évben a történelmi Torontál vármegye, Zichyfalvai járásának része lett, majd 1878-ban az újonnan létrehozott Alibunári járásba sorolták át. Keviszöllős végleges magyar nevét 1888-ban

²⁹ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 61. p.

nyerte el. A falu népességét 1873-ban a kolera-járvány tizedelte meg.

Keviszöllös hosszú ideig elsődlegesen ortodox vallású, román anyanyelvű népesség által

Keviszöllös nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)^x

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Rómán	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	2656	30	24	6	2442	–	44		20+90
1890	2902	16	44	1	2786	–	–	33	22
1900	2801	12	27	3	2714	–	–	45	–
1910	2664	21	22	7	2540	–	–	29	45

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

^x Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb hazai anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelentette.

A település román lakói a román ortodox egyházhoz tartoznak. Ortodox templomukat 1809-ben építették, és a *Szentlélek eljövetele (Pogorârea Sfântului Duh)* tiszteletére szentelték fel. A szerb pravoszláv egyházhoz tartozó szerbek ortodox templomát 1981-ben építették, és a *Szerb Szentek (српских Светитеља/srpskih Svetitelja)* tiszteletére szentelték fel.³⁰

lakott helység volt. Más népcsoportok alig fordultak elő a népesség soraiban. A 2011. évi szerb népszámlálás viszont már a szintén ortodox vallású szerbség többségét mutatta ki a településen. A szerbek térnyerése, illetve a románság népességfogyása a szocialista Jugoszlávia időszakában már megfigyelhető volt. A 2011. évi

Keviszöllös nagyközség vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	2656	44	2596	1	–	15	–
1890	2902	48	2841	–	–	13	–
1900	2801	26	2758	1	5	8	3
1910	2664	28	2616	7	2	9	2

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

³⁰ A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/alibunarsko-namesnistvo/seleus/> (Letöltés ideje: 2016. április 3.)

Keviszöllös etnikai adatai (1921–2011)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	2276	Nincs adat.						
1953	2189	9	Nincs adat.	8	1 798	–	310	64
1961	2286	3	Nincs adat.			–	492	1791
1971	2121	7	Nincs adat.			1	499	1614
1981	1765	7	Nincs adat.			1	454	1303
1991	1499	2	–	5	946	1	439	106
2002	1340	1	–	12	658	4	578	87
2011 ^{XI}	1191	3	Nincs adat.	5	511	3	569	Nincs adat.

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashke.org/>
(Letöltés ideje: 2019. április 3.)

^{XI} A Szerb Statisztikai Hivatal hivatalosan eddig még nem közölte a 2011. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak településsoros eredményeit. Ennek ellenére felmérte azokat. Az 1991 és 2011 közötti népszámlálások esetében, az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beleértendők. A 2011. évi adatok forrása: Republički zavod za statistiku, Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közlője Tóth-Glemba Klára kisebbségkutató, az MTA külhoni köztestületi tagja.

szerb népszámlálás „elegyes”, szerb és román falunak „írta le” Keviszöllöst.

Az etnikai térszerkezet változása mellett a település legnagyobb problémája a népességfogyás. Keviszöllös 1910 és 2011 között 1473 főt, azaz népességének 55,3%-át veszítette el.

II. 6. Kismargita

Kismargita (németül: *Klein Margit*, románul: *Mărghita Mică*, szerbül: *Банатска Дубица/Banatska Dubica*) a történelmi Torontál vármegye egykori Alibunári járásának székhelyétől, Alibunártól északra elhelyezkedő település.

A falu a török hódoltság időszakát megelőző történelme ismeretlen. Az 1717. évi kincstári összeíráskor mindössze tíz lakott ház állt a településen. Az 1723/1725. évi gróf Mercy-féle térképen

is lakott helyként tüntették fel. Az 1761. évi térképről azonban hiányzott a neve, és helyén csak egy *Moro* nevű házcsoport szerepelt.³¹ A szerb lakosság 1768-ban már megérkezett a településre, és egyre inkább gyarapodott. A helység a katonai határőrvidek tartozéka volt, és katonai igazgatás alatt állt. Az 1848/1849. évi forradalom és szabadságharc idején az egész falu elpusztult, de a szabadságharc bukását követően újjáépítették. A katonai határőrvidek megszüntetésekor (1873) a történelmi Torontál vármegye Zichyfalvai járásának része lett,³² illetve 1878-ban az újonnan létesített Alibunári járásba sorolták be.

A település szerb lakói 1737-ben építették barokk stílusú pravoszláv templomukat, és a *Szentháromság* (Свете Троица/Svete Trojica) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapját a Szentháromság vasárnapján tartják.³³ A templom ikonostáztát 1893-ban az aradi Dušan Alexiç készítette.

³¹ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 62. p.

³² REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 62. p.

³³ *A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja*: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/secanjsko-namesnistvo/banatska-dubica/> (Letöltés ideje: 2019. április 3.)

Kismargita nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)^{XII}

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	1058	5	22	4	300	–	696		31
1890	1071	8	16	–	25	–	9	1013	–
1900	1048	6	18	1	13	–	1	1009	–
1910	1144	3	3	2	11	–	2	1123	–

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880-1910 közötti magyar népszámlálások.

^{XII} Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az érték a beszélni nem tudó népességet jelölte.

Kismargita nagyközség vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	1058	33	1017	4	–	4	–
1890	1071	34	1030	–	–	–	7
1900	1048	25	1019	–	1	2	1
1910	1144	19	1121	4	–	–	–

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Kismargita etnikai adatai (1921–2011)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	896	Nincs adat.						
1953	936	31	Nincs adat.	1	1	–	893	10
1961	847	42	Nincs adat.			1	773	31
1971	660	31	Nincs adat.			1	599	29
1981	566	14	Nincs adat.			–	485	67
1991	507	15	–	30	–	3	417	42
2002	428	14	–	15	–	2	365	32
2011 ^{XIII}	324	10	Nincs adat.	8	Nincs adat.	Nincs adat.	271	Nincs adat.

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashke.org/>
(Letöltés ideje: 2019. április 3.)

^{XIII} A Szerb Statisztikai Hivatal hivatalosan eddig még nem közölte a 2011. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak településsoros eredményeit. Ennek ellenére felmérte azokat. Az 1991 és 2011 közötti népszámlálások esetében, az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beleértendők. A 2011. évi adatok forrása: Republički zavod za statistiku, Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közzéje Tóth-Glemba Klára kisebbségkutató, az MTA külföldi köztestületi tagja.

A napjainkban Torontálszécsány községhez (Општина Сечањ/Opština Sečanj) tartozó Kismargita ortodox vallású szerbek által lakott falu. Más népcsoport elenyésző számban élt a területén. Az egykori Alibunári járás történelmi települései közül a „fehér pestis” leginkább Kismargitát érintette. Száz év alatt – 1910 és 2011 között – 820 főt, azaz népességének 71,7%-át veszítette el az igencsak periférián fekvő szerb ajkú falu.

II. 7. Petre

Petre (németül: *Petersdorf*, románul: *Pătrovăsâla*, szerbül: *Владимировца/Vladimirovac*) a történelmi Torontál vármegye egykori Alibunári járásának székhelyétől, Alibunártól délnyugatra elhelyezkedő település.

Petrét 1809-ben létesítették a település helyén fekvő *Vladimirovác* nevű pusztán. Eredeti neve *Petrovoszello* volt, utalva Duka Péter temesvári várparancsnokra, akinek a nevéhez fűződik a falu telepítése. Az alapítás után, 1831-ben a faluban pusztító kolerajárvány robbant ki, amely minden háztartásból elragadott valakit. Sok lakóház teljes lakossága meghalt. Majd 1864-ben a vérbaj szedett több száz halálos áldozatot.³⁴

A falu 1873-ig a katonai határőrvidékhez tartozott, ekkor viszont Torontál vármegyébe – annak Pancsovai járásába – kebelezték be, majd 1878-ban az újonnan felállított Alibunári járás része lett.

A *Szentlélek eljövetele (Pogorârea Sfântului Duh)* tiszteletére felszentelt román ortodox templomot még 1859 és 1863 között építették. A szerb ortodox egyházhoz tartozó szerbség bizánci stílusú pravoszláv templomát viszont 1990-ben kezdték építeni, és Duklja szent uralkodója, *Jovan Vladimir*³⁵ (Светог Јована Владимира/ Svetog Jovana Vladimira) tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapját június 4-én tartják.³⁶

Petre román anyanyelvűek által lakott település volt. Az 1880 és 1910 közötti magyar „cenzusok” szerint más népcsoporthoz tartozó személy elenyésző számban élt a faluban. Az 1991. évi jugoszláv népszámlálás azonban már a szerb nemzetiség többségét mutatta ki. A románság számának és arányának visszaesése az 1991. évi adatoktól számítva is jelentős. Ugyanakkor a „fehér pestis” is jelen van a településen. Száz év alatt, 1910 és 2011 között, 1969 főt, azaz a népesség 33,7%-át veszítette el a falu.

Petre nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)^{XIV}

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	5436	21	106	22	5018	–	50		44+175
1890	6018	24	147	18	5699	–	–	75	55
1900	6031	60	117	23	5677	–	1	88	65
1910	5837	47	95	8	5507	–	2	85	93

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

^{XIV} Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelentette. Petre esetében az első érték (44 fő) az egyéb hazai (42 fő) és az egyéb külföldi (2 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

³⁴ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 106. p.

³⁵ Jovan Vladimir (990–1016) Duklja szerb uralkodója volt 1000 és 1016 között. A történelmi források kegyes, jószágos és békeszerető uralkodónak írták le. A hagyomány mártírként és szentként tiszteli. Iván Vladiszláv bolgár cár (1015–1018) parancsára fejezték le a Preszpa-tó partján. *Istorijska Biblioteka – honlap*: <http://www.istorijskabiblioteka.com/art:jovan-vladimir> (Letöltés ideje: 2017. április 9.)

³⁶ *A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja*: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/alibunarsko-namesnistvo/vladimirovac/> (Letöltés ideje: 2019. április 3.)

Petre nagyközség vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	5436	122	5272	11	5	16	10
1890	6018	171	5796	19	9	1	22
1900	6031	165	5769	14	19	5	59
1910	5837	138	5627	6	12	8	46

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Petre etnikai adatai (1921–2011)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	5261	Nincs adat.						
1953	5294	43	Nincs adat.	1	3 898	23	1047	282
1961	4750	17	Nincs adat.			30	783	3 920
1971	4583	24	Nincs adat.			32	1071	3 456
1981	5106	23	Nincs adat.			32	2040	3 011
1991	4539	25	4	13	1 964	31	2127	375
2002	4111	22	2	14	1 424	14	2259	376
2011	3868	8	3	19	1 229	10	2285	314

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashke.org/>

(Letöltés ideje: 2019. április 3.)

II. 8. Számos

Számos (németül: *Samosch*, románul: *Samoș*, szerbül: *Camou/Samoš*) a történelmi Torontál vármegye, egykori Alibunári járásának székhelyétől, Alibunártól északnyugatra elhelyezkedő település. Számot 1804-ben telepítették. A falu az egykori katonai határőrvidékhez tartozott, majd 1873-ban a történelmi Torontál vármegye – Antalfalvai járásának – része lett.³⁷ Az újonnan létesített Alibunári járás településévé 1878-ban vált.

Számos szerb lakói, barokk stílusú pravoszláv templomukat *Szent Miklós (Светог оца Хукоња/Светог Оца Николaja)* tiszteletére szentelték fel. A templomot az 1840-es években építették, 1847-ben készült el. A legkorábbi egyházi anyakönyv 1805. április 24-én kelt. A házasságkötésekről és temetésekről 1806 óta vannak egyházi adatok. A templomon 1904-ben jelentős felújítási munkákat végeztek. A Szűz Máriát és Jézust ábrázoló ikonosztázt 1924-ben Uroš Predić (1857–1953) szerb realista festő készítette.³⁸ A templom régi – jobbára a 18. századból származó – egyházi könyvekben, illetve kegytár-

³⁷ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 112. p.

³⁸ *A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja*: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/crepajsko-namesnistvo/samos/> (Letöltés ideje: 2019. április 3.)

Számos nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)^{xv}

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	2485	9	43	5	33	–	2300		2+93
1890	2713	4	46	3	32	–	10	2618	–
1900	2648	14	53	9	21	–	5	2526	20
1910	2470	27	50	1	2	–	–	2390	–

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

^{xv} Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb hazai anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népeiséget jelentette.

gyakban gazdag. A település mellett egy szentkút (*Vodica*), illetve egy 1930-ban épített ortodox kápolna található. A kápolnát a Szentháromság (Свете Троица/*Svete Trojica*) tiszteletére szentelték fel.

Számos napjainkban Antalfalva község (Општина Ковачица/*Opština Kovačica*) része. A

fal jobbára szerb ajkú településnek számít(ott). Más népcsoport elenyésző számban él(t) a településen. A falu életében a népességfogyás okozza az egyik legnagyobb problémát. Száz év alatt – 1910 és 2011 között – 1466 fővel, azaz 59,4%-kal csökkent a népesség száma.

Számos nagyközség vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	2485	61	2417	2	–	5	–
1890	2713	57	2647	2	4	–	3
1900	2648	74	2555	3	4	3	9
1910	2470	67	2397	2	2	2	–

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Számos etnikai adatai (1921–2011)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	2382	Nincs adat.						
1953	2373	23	Nincs adat.	17	–	5	2312	16
1961	2310	19	Nincs adat.			6	2251	34
1971	2108	23	Nincs adat.			5	2011	69
1981	1658	8	Nincs adat.			7	1513	130
1991	1438	12	–	21	2	1	1297	105
2002	1247	9	–	23	–	6	1119	90
2011 ^{XVI}	1004	7	Nincs adat.	23	Nincs adat.	3	879	Nincs adat.

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashke.org/>

(Letöltés ideje: 2019. április 3.)

^{XVI} A Szerb Statisztikai Hivatal hivatalosan eddig még nem közölte a 2011. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak településsoros eredményeit. Ennek ellenére felmérte azokat. Az 1991 és 2011 közötti népszámlálások esetében, az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beleértendők. A 2011. évi adatok forrása: Republičkizavodzastatistiku, Odeljenjezadiseiminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közlője Tóth-Glemba Klára kisebbségkutató, az MTA külhoni köztestületi tagja.

II. 9. Újsándorfalva

Újsándorfalva (németül: *Schandorf*, románul: *Janošik*, szerbül: *Јаносици/Janošik*, szlovákul: *Janošik*) a történelmi Torontál vármegye egykori Alibunári járásának székhelyétől, Alibunártól északkeletre elhelyezkedő település.

A település szlovák – valamint szerb és román – nevének jelentése a híres szlovák útonállóra és betyárra, Juraj Janošikra (1688–1713), azaz Jánosik Györgyre utal. „Juro”, azaz Juraj Janošik a Felvidéken, Trencsén vármegyében, Terhelyen (Terchová) született. Kezdetben felsővadászi II. Rákóczi Ferenc (1676–1735) seregében szolgált a Rákóczi-szabadságharc (1703–1711) idején. A trencsényi csatában (1708) a császáriak fogságába esett, később rabórként szolgált a nagybiccei várban (Bytča), ahol Tomáš Uhorčík haramia-vezért is fogva tartották. Janošik és Uhorčík ekkor ismerkedtek meg, de Janošik „munkássá-

ga” csak Uhorčík 1711. évi szökése után indult. Bűnlajstroma hosszas, egyebek mellett lovakat lopott és hajtott át Lengyelországból, de a felvidéki, jobbára szlovákok által lakott vármegyék nemességét is rettegésben tartotta. Végül Liptó vármegye pandúrjai fogták el 1713-ban. Kínzásoknak vetették alá, majd Liptószentmiklóson (Liptovský Mikuláš) egy gyorsított bírósági tárgyalás keretében halálra ítélték. Az ítéletet 1713. március 18-án hajtották végre.³⁹

Janošik talán maga sem gondolta volna, hogy a szlovák nép legendás hőisévé válik, aki a „nemzeti hőst” képviseli az emberi és társadalmi igazságtalansággal szemben. Ő testesíti meg az ideális szlovák férfit: jóvágású, erős, eszes és ravasz. Személye párhuzamban állítható az angol Robin Hood legendájával, mivel a rablott értékek jelentős részét szétosztotta a szegény sorsú szlovák nép között.⁴⁰ Számos (cseh)szlovák film, irodalmi munka dolgozta fel életét, de a szlovák

³⁹ *Jánosik György (1688–1713)*. A Szózat, Keresztény, Konzervatív, Irodalmi és Társadalomkritikai Folyóirat honlapja: <http://www.szozat.org/index.php/lira/tartalom/112-janosik-gyorgy-1688-1713> (Letöltés ideje: 2017. április 10.)

⁴⁰ *A szlovák nép hőse*. In: Új Szó. Bratislava, 2008. január 4. Az Új Szó honlapja: <http://ujso.com/cimkek/tema/2008/01/04/a-szlovak-nep-hose> (Letöltés ideje: 2017. április 17.)

Újsándorfalva nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)^{XVII}

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	745	147	35	515	–	–	–		48
1890	852	197	26	615	7	–	–	1	6
1900	946	181	26	735	1	–	–	3	–
1910	979	51	18	900	8	–	–	2	–

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

^{XVII} Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az érték a beszélni nem tudó népességet jelölte.

népi hagyomány ajkán is továbbél. Szülőfalujában, Terhelyen egy 1988-ban – Ján Kulich által – fémlapokból összeállított, hatalmas, 7,5 méter magas emlékmű hirdeti személyének és „életművének” nagyságát.⁴¹

A falut az egykori katonai határőrvidék területén 1812-ben telepítette – evangélikus szlovákokkal – gróf Sándor Fülöp, az alibunári salétromgyár bérlője. A település nevét alapítójáról nyerte, amelynek magyar neve először *Sándor* volt, később *Sándorfalva*, végül Újsándorfalva lett.⁴² A település 1873-ban a történelmi Torontál vármegye Zichyfalvai járásának része lett, illetve 1878-tól az egykori Alibunári járásba sorolták át.

Az Alibunár község részét képező Újsándorfalva mind az etnikai térszerkezet, mind a népességfogyás tekintetében a legjobb demográfiai adatokkal rendelkezik a többi történelmi településhez képest.

A szlovákok által lakott helység megőrizte ágostai hitvallású evangélikus közösségét, a szlovákok továbbra is a többségi népcsoportot képezik a faluban. Más nemzetiségű személyt elenyésző számban és arányban mutatott ki a 2011. évi szerb népszámlálás. Ugyanakkor a „fehér pestis” sem érezteti drasztikusan a hatását. Száz év alatt – 1910 és 2011 között – mindössze 13 fővel, azaz 1,3%-kal csökkent Újsándorfalva

Újsándorfalva nagyközség vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	745	191	–	549	1	4	–
1890	852	208	11	544	–	5	84
1900	946	190	4	752	–	–	–
1910	979	57	10	802	–	3	107

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

A település szlovák lakosai az ágostai hitvallású evangélikus egyházhoz tartoznak. Az evangélikus templomot 1884-ben építették.

népességszáma. A településen a nyelvére, vallására, kultúrájára, illetve hagyományaira vigyázó, nagyon erős szlovák közösség él napjainkban is.

⁴¹ *Travel in Slovakia*: <http://slovakia.travel/en/the-monument-of-juraj-janosik-terchova> (Letöltés ideje: 2017. április 10.)

⁴² REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 133. p.

Újsándorfalva etnikai adatai (1921–2011)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	1280	Nincs adat.						
1953	1281	12	Nincs adat.	1 259	–	–	4	6
1961	1467	8	Nincs adat.			1	37	1421
1971	1488	9	Nincs adat.			–	22	1457
1981	1372	6	Nincs adat.			–	42	1324
1991	1225	2	–	1151	–	–	48	24
2002	1171	7	–	1073	3	2	63	23
2011 ^{XVIII}	966	3	Nincs adat.	866	8	Nincs adat.	49	Nincs adat.

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashke.org/>
(Letöltés ideje: 2019. április 3.)

^{XVIII} A Szerb Statisztikai Hivatal hivatalosan eddig még nem közölte a 2011. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak településsoros eredményeit. Ennek ellenére felmérte azokat. Az 1991 és 2011 közötti népszámlálások esetében, az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beleértendők. A 2011. évi adatok forrása: Republički zavod za statistiku, Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közzéje Tóth-Glemba Klára kisebbségkutató, az MTA külhoni köztestületi tagja.

II. 10. Végszentmihály

Végszentmihály (németül: *St. Michael*, illetve *St. Michay*, románul: *Sânmihai*, illetve *Locve*, szerbül: *Локве/Lokve*) a történelmi Torontál vármegye egykori Alibunári járásának székhelyétől, Alibunártól északkeletre elhelyezkedő település.

Végszentmihály már a középkorban is létezett, akkoriban *Szent-Mihály* volt a település neve. A török hódoltság idején a falu elpusztult. A mai települést középkori elődjétől délre telepítették újra. Az újranépesítés időpontja vitatott, de az 1761. évi térképen már lakott helységként szerepelt. Végszentmihály 1768 és 1773 között a

Végszentmihály nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910)^{XIX}

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	2856	13	29	3	2656	–	31	–	27+97
1890	3369	43	22	4	3244	–	–	31	25
1900	3950	31	46	4	3825	–	–	44	–
1910	4095	17	28	6	3992	–	–	25	27

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

^{XIX} Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt. Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelentette. Végszentmihály esetében az első érték (27 fő) az egyéb hazai (25 fő) és az egyéb külföldi (2 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

Végszentmihály nagyközség vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	2856	27	2812	3	–	13	1
1890	3369	37	3286	6	–	26	14
1900	3950	55	3870	3	–	11	11
1910	4095	40	3899	7	–	6	143

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Végszentmihály etnikai adatai (1921–2011)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	4184	Nincs adat.						
1953	4246	25	Nincs adat.	5	4118	21	42	35
1961	4243	9	Nincs adat.			5	44	4185
1971	3826	4	Nincs adat.			4	63	3755
1981	3511	8	Nincs adat.			2	58	3443
1991	2973	3	2	6	2718	4	62	178
2002	2002	5	1	5	1819	2	33	137
2011 ^{xx}	1772	13	Nincs adat.	8	1487	Nincs adat.	36	Nincs adat.

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashke.org/>

(Letöltés ideje: 2019. április 3.)

^{xx} A Szerb Statisztikai Hivatal hivatalosan eddig még nem közölte a 2011. évi szerbiai népszámlálás nemzetiségi adatainak településsoros eredményeit. Ennek ellenére felmérte azokat. Az 1991 és 2011 közötti népszámlálások esetében, az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beleértendők. A 2011. évi adatok forrása: Republički zavod za statistiku, Odeljenje za diseminaciju i odnose sa javnošću. Beograd, 2017. Az adatok közlője Tóth-Glemba Klára kisebbségkutató, az MTA külhoni köztestületi tagja.

katonai határőrvidék, majd – annak polgárosításakor – 1873-ban Torontál vármegye Zichyfalvai járásának része lett.⁴³ Az Alibunári járás részévé 1878-tól vált. A falu 1872 és 1882 között majdnem minden évben sokat szenvedett az árvizektől, amelyek a település határát pusztították.

Végszentmihály román lakói a román ortodox egyházhoz tartoznak. Barokk stílusú ortodox

templomukat 1814-ben építették, amelyet *Szent Mihály és Szent Gábor Arkangyalok (Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil)* tiszteletére szenteltek fel. Ünnepnapját november 8-án tartják. Liturgikus nyelve a román.⁴⁴

Az egykori román többségű falvak közül csak Végszentmihály tudta megőrizni román többségét. A legutolsó, 2011. évi szerb népszámlálás is

⁴³ REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 136. p.

⁴⁴ *200 de ani de la zidirea bisericii din San-Mihai (Lokve), Serbia*. *CrestinOrtodox.ro*: <http://www.crestinortodox.ro/stiri/crestinortodox/200-ani-la-zidirea-bisericii-san-mihai-lokve-serbia-144964.html> (Letöltés ideje: 2017. július 1.)

a román nemzetiség túlsúlyát mutatta ki a faluban. Más népcsoport elenyésző számban élt a településen. A népességfogyás azonban jelentős. Száz év alatt – 1910 és 2011 között – 2323 fővel, azaz 56,7%-kal csökkent a népesség száma.

III. Összegzés

A történelmi Torontál vármegye egykori Alibunári járásához tartozó tíz település etnikai, illetve vallási-felekezeti viszonyainak vizsgálata magyar szempontból „érdektelennek” tűnhet. Ennek „vélelmezhető” oka, hogy magyar anyanyelvű személy elenyésző számban élt az egykori járás területén. Azonban egy térség népesedéstörténetének, illetve etnikai, valamint vallási-felekezeti viszonyainak megismeréséhez szükséges ismernünk a magyarság mellett élő népcsoportok – jelen esetben a szerbek, a románok és a szlovákok – területi, illetve történelmi demográfiai sajátosságait is.

Az egykori Alibunári járás területének etnikai és vallási-felekezeti viszonyai a török korban változtak meg. Az elnéptelenedő területre románok és szerbek érkeztek, akiknek népességszámát a 18. században bevándorló újabb román és szerb lakosság – főképp határőrök és családtagjaik –

tovább emelték. Majd a 19. század „hajnalán”, a Magyar Alföld újraneépítésében jelentős szerepet vállalt szlovákság is megjelent a térségben. Egyedülálló „színfoltként” a jelentős számú, ortodox vallású népcsoportok mellé egy kisszámú, ágostai hitvallású evangélikus közösség is letelepedett. A Délvidéken jobbra római katolikus vallású magyarság, illetve németek nagyobb számban nem telepedtek le a területen.

Száz év alatt jelentős változások történtek az egykori járás népesedéstörténetében. Az 1910. évi magyar népszámlálás a járás területén még 51,5%-os román anyanyelvi többséget mutatott ki. Ez már a múlt. Az egykori járás településein jobbra a szerb túlsúly érvényesül. A románság csak Végszentmihályon tudta megőrizni többségét. Ezt leszámítva számában és arányában is jelentősen visszaesett. A szerbek nyolc, a románok és a szlovákok egy-egy településen képeznek többséget. Magyar nemzetiségű személy alig él az egyes településeken. Súlyos probléma, hogy a „fehér pestis” a kisebbségek mellett a szerbséget is elérte. Elgondolkodtató, hogy Újsándorfalva szlováksága a „szerb tengerben”, kisebb-nagyobb román közösségek mellett megtartotta közel száz évvel ezelőtti népességszámát...

IV. 1. Felhasznált nyomtatott irodalom

A Magyar Korona országainak 1880. évi népszámlálása. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1880

A Magyar Korona országainak 1890. évi népszámlálása. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1890

A Magyar Szent Korona országainak 1900. évi népszámlálása. I. A népesség általános leírása községenként. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság, Budapest, 1902

A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-Társulat nyomása, Budapest, 1912

Census of Population, 2011, Households and Dwellings in The Republic of Serbia. Book 2.: Age and Sex, Data by settlements. Statistical Office of Republic Of Serbia, Belgrade, 2012

BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Temes vármegye és Temesvár.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1914

DIÓS ISTVÁN – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon I–XV. kötetek.* Szent István Társulat, Budapest, 1993–2010

EDELÉNYI-SZABÓ DÉNES: *Magyarország közigazgatásának és törvényhatóságainak területváltozásai. Különnyomat a „Magyar Statisztikai Szemle” 1928. (VI.) évfolyamából.* Hornyánszky Viktor Részvénytársaság, Magyar Királyi Udvari Könyvnyomda, Budapest, 1928

FÉNYES ELEK: *Magyarországnak, 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben. VI. kötet, Katonai Végvidék.* Trattner-Károlyi tulajdona, Pest, 1840

GYÉMÁNT RICHÁRD: *Etnikai és felekezeti viszonyok a Német-bánsági Ezred területén.* In: HOMOKI-NAGY MÁRIA (szerk.): *Forum. Acta Juridica et Politica. Acta Universitatis Szegediensis.* VIII. évfolyam, 2. szám, Szeged, 2018

HARASZTHY LAJOS: *Torontál vármegye története 1867-től.* In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912

JUHÁSZ JÓZSEF: *Volt egyszer egy Jugoszlávia. A délszláv állam története.* Aula Kiadó, Budapest, 1999

KOGUTOWICZ MANÓ: *Torontál vármegye térképe. Kiadatott a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Minister úr*

megbízásából. Kiadja a Magyar Földrajzi Intézet, r.t., Budapest, 1905.

Knjiga 2. Stanovništvo, pol i starost, podaci po naseljima. Republički zavod za statistiku, Beograd, februar 2003.

KOSTIC, MOJSE: *A nemzetek és nemzetiségek egyenrangú nyelv- és íráshasználata Alibunár községben.* Lé-tünk, IX. évf. 1979. 6. szám. Fórum Könyvkiadó, Újvidék

Knjiga 9. Stanovništvo, uporedni pregled broja stanovnika 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 2002, podaci po naseljima. Republički zavod za statistiku, Beograd, maj 2004.

KOVAČEVIĆ, STEVAN: *Gradovi Srbije u slici i reči.* Beogradska knjiga, Beograd, 2010

OLCHVÁRY ÖDÖN: *A magyar függetlenségi harc 1848-1849-ben a Délvidéken.* A szerző sajátja. Nyomatott Márkus Samu Könyvnyomdájában. Budapest, 1901

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA: *Tájépítés és nemzetiség a Dél-Bánságban (1880–1914).* Híd, LXXVIII. évfolyam, 2014/6. szám, Újvidék

REISZIG EDE: *Torontál vármegye községei.* In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye,* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912

Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme mivelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914

SEBŐK LÁSZLÓ (összeállította): *Az 1869. évi népszámlálás vallási adatai.* Teleki László Intézet – KSH, Budapest, 2005

IV. 2. Felhasznált elektronikus irodalom

200 de ani de la zidirea bisericii din San-Mihai (Lokve), Serbia. CrestinOrtodox.ro: <http://www.crestinortodox.ro/stiri/crestinortodox/200-ani-la-zidirea-bisericii-san-mihai-lokve-serbia-144964.html>

A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: <http://www.eparhijabansatska.rs/parohije>

Alibunár község honlapja: <http://alibunar.org.rs/mdfa/lat/Gra%C4%91ani-i-naselja/Naselja/Novi-Kozjak.html>

A Nagybecskereki Egyházmegye honlapja: <http://www.catholic-zr.org.rs/urmenyhaza/>

A szlovák nép hőse. In: Új Szó. Bratislava, 2008. január 4. Az Új Szó honlapja: <http://ujsozo.com/cimkek/tema/2008/01/04/a-szlovak-nep-hose>

A Vajdaság enciklopédiája: <http://vajdasag.rs>

Az Alibunári község honlapja: <http://alibunar.org.rs/mdfa/en/Citizens/Settlements/%D0%98%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D1%9F%D0%B0.html>

BANATerra, moguća enciklopedija Banata: <http://www.banaterre.eu/srpski/index.htm>

BÁNLAKY JÓZSEF: *A Magyar Nemzet hadtörténelme.* 21. kötet. *Magyarország 1848/49. évi függetlenségi harcának katonai története. II. A téli hadjárat Jellacsics bán betörésétől az osztrák támadó hadjárat megindításáig (1848. évi szeptember elejétől december közepéig).* IX. fejezet. *A bács-bánsági események a magyar csapatok*

kivonulásáig, 1849. január végéig. Országos Széchenyi Könyvtár. Magyar Elektronikus Könyvtár: <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0021/2111.html>

BOGULYUB, ALEXICH: *Torontál vármegye története 1779-től 1867-ig.* In: BOROVSKY SAMU: *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye.* Országos Széchenyi Könyvtár. Magyar Elektronikus Könyvtár: <http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0024/14.html>

Ilandža – honlap: <http://ilandza.rs/index.php/2012/07/30/cu-vel-suas-interpretaris-no-quitantas-2/>

Institutul de Cultură a Românilor din Voivodina: <http://www.icrv.rs/srl/>

Istorijska Biblioteka – honlap: <http://www.istorijskabiblioteka.com/art:jovan-vladimir>

Jánosik György (1688–1713). In: *A Szózat, Keresztény, Konzervatív, Irodalmi és Társadalomkritikai Folyóirat honlapja:* <http://www.szozat.org/index.php/lira/tartalom/112-janosik-gyorgy-1688-1713>

LUKÁCS ATTILA fotója. In: MÁK FERENC: *Delibláti homokpuszta.* Műszaki Könyvtáros Szekció – honlap: <http://mke.info.hu/muszaki/2012/10/26/mak-ferenc-deliblathi-homokpuszta/>

Magyar Kurír Katolikus Hírportál: <http://www.magyarkurir.hu>

Magyarország régi térképeken: http://hungary-maps.myhunet.com/images_content/vm54.jpg

Population statistics of Eastern Europe: <http://pop-stat.mashke.org/>

Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashke.org/>

Szerbia turisztikai honlapja: <http://www.serbia.com/visit-serbia/natural-beauties/unique-nature/deliblato-sands-the-european-sahara/> (borítófotó)

Travel in Slovakia: <http://slovakia.travel/en/the-monument-of-juraj-janosik-terchova>

A katonai határőrvidék részeként történő besorolás az alábbi történelmi térképek segítségével történt:

1, *Carte des K. k. Deutsch banatischen Granz Regimentst No. 12. – A Német-Bánsági 12. határezred térképe.* 1818. Adatbázisforrás: *Hadtörténelmi Intézet és Múzeum. Hungaricana. Térképek:*

<https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/898/?list=eyJxdWVyeSI6ICJISUVSPShIVEllaWVvYXJjaHktMTkpln0> (Letöltés ideje: 2019. április 2.)

2, *Übersichts Carte des Illyrisch Banater Grenz Bataillons – Az Illír-Bánsági 14. határezred áttekintő térképe.* 1838. Adatbázisforrás: *Hadtörténelmi Intézet és Múzeum. Hungaricana. Térképek:* <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/895/?list=eyJxdWVyeSI6ICJISUVSPShIVEllaWVvYXJjaHktMTkpln0> (Letöltés ideje: 2019. április 2.)

3, *Illirisch banater Grenz-Regiment No. 14. – Az Illír-Bánsági 14. határezred térképe.* 1860. Adatbázisforrás: *Hadtörténelmi Intézet és Múzeum. Hungaricana. Térképek:* <https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkeptar/897/?list=eyJxdWVyeSI6ICJISUVSPShIVEllaWVvYXJjaHktMTkpln0> (Letöltés ideje: 2019. április 2.)